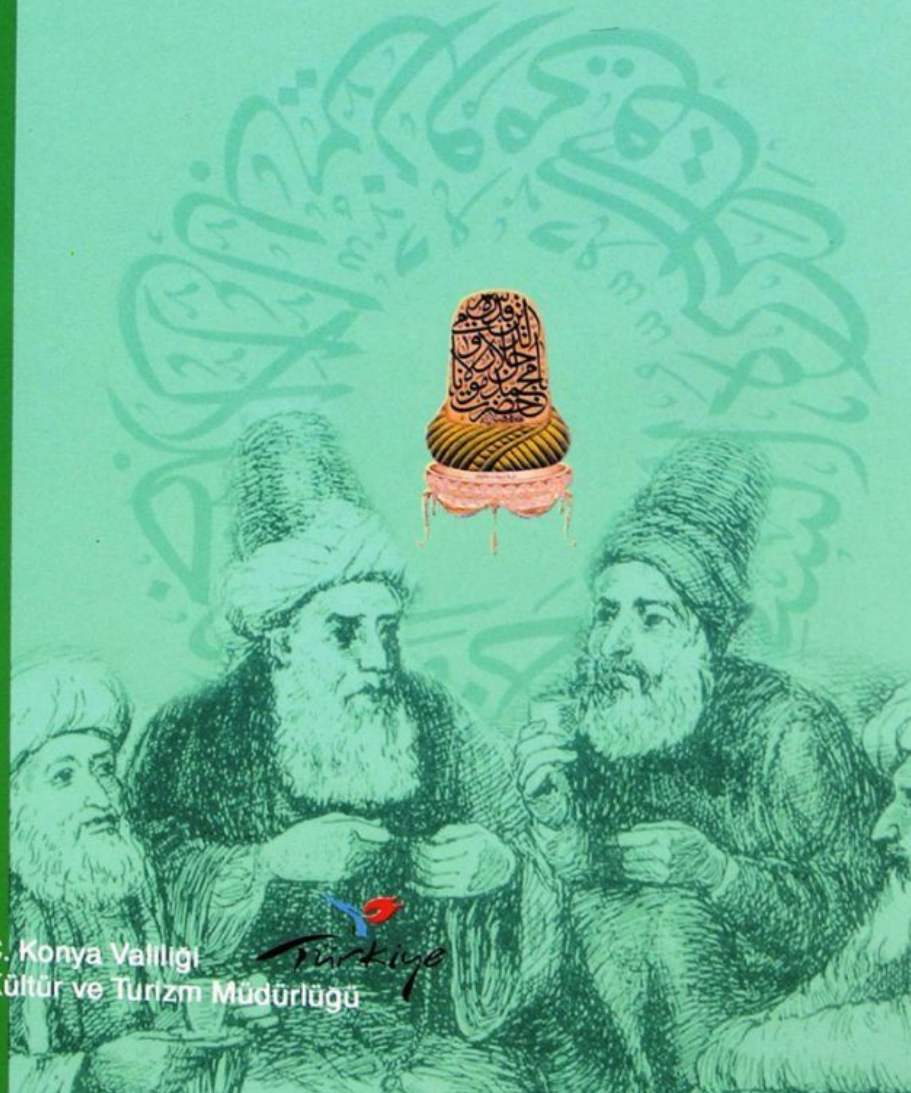

Mevlâna'nın Gönül Dostları

Yrd. Doç. Dr. Hasan Özönder

T.C. Konya Valiliği
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

MEVLÂNÂ'NIN
GÖNÜL DOSTLARI

T.C. Konya Valiliği
İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları
Yayın No: 67

Editör
Abdusettar Yazar
(İl Kültür ve Turizm Müdürü)

Kitap Tasarımı
Ahmet Efe

Baskı
Damla Ofset
www.damlaofset.com.tr

2. Baskı
Aralık / 2005

ISBN: 975-585-519-X

Bu kitap, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından
Başbakanlık Tanıtma Fonu'nun katkıları ile bastırılmıştır.

İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Mevlana Cad. No: 65 - Konya
Tel: 0 332 353 40 20

MEVLÂNA'NIN GÖNÜL DOSTLARI

Yrd. Doç. Dr. Hasan Özönder

K O N Y A / 2 0 0 5

İÇİNDEKİLER

Sunuş / VII

Önsöz / VIII

Şems-i Tebrîzî / 11

Selâhaddin Zerkûbî / 41

Çelebi Hüsâmeddin / 53

Sultan Veled / 65

Âteş-Bâz Velî / 79

Sadreddin Konevî / 89

Beyhekim / 119

Cemel Ali Dede / 131

Ahmed Eflâkî / 141

ÖSunuş

Mevlâna Celâleddîn-i Rûmî, insanlığın ufkunda doğan ilim, irfan ve fazilet güneşlerinden biridir. Milletimizin yetiştirdiği bu müstesna şahsiyet, gerek kendi döneminde, gerekse daha sonraki asırlar içinde etkin bir rol oynamış; eserleri sayesinde, unutulmazlar kervanına katılmayı başarmıştır.

Anadolu Selçuklularının en görkemli çağında, devletin payitahtı Konya'da yaşayan ve görüş, düşünce ve tasavvuf anlayışıyla geniş çevreler üzerinde etki bırakan Mevlâna, ilhamını kendi inancından alarak, asırlar sonrasına da mesajlarını ulaştırabilen sayılı şahsiyetlerden biridir. Gerçekten bugün bile onun eserlerini inceleyen ve çizdiği aşk yolunda ilerleyebilen kimselerin sayısı her geçen gün artmakta, O, artık bütün dünyada tanınıp sevilmektedir.

İşin hakikati şudur ki, Türkiyemizin sayılı şehirlerinden biri olan Konya daha çok Mevlâna ile tanınıp bilinmekte, şehri ziyaret eden yerli ve yabancılar ilk iş olarak onun türbesine koşmaktadırlar. Bu sebeple Mevlâna hakkında yapılacak araştırmaların artması, eserlerinin daha geniş çevrelere ulaştırılması ve en önemlisi O'nun daha yakından tanıtılıp sevdirmesi gerekmektedir.

Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak bu konuda bir çok çalışma yapılmaktadır. Hem her yıl düzenlenen ihtifallerin daha görkemli icrasına, hem de Mevlâna hakkında yazılan eserlerin neşrine çalışılmaktadır.

Değerli araştırmacı ve akademisyenlerden olan hocamız Sayın Hasan Özönder'in, Mevlâna'nın yakın çevresinde bulunan, yahut onun sevgisiyle dolu olarak bir takım kıymetli eserler yazan gönül dostlarının biyografilerini sunduğu bu kitabı da , konuyla ilgili olarak planlanmış dizinin önemli taşlarından biri olacaktır. Kendisine ve kitaba emeği geçen herkese candan teşekkür ediyor, sizi Mevlânamızın gönül dostlarıyla başbaşa bırakıyoruz.

Abdüssettar Yazar
İl Kültür ve Turizm Müdürü

Önsöz

Yüce şahsiyetler, örnek hayatın ve yüksek mesajların sahibidirler. Onlar sadece kendi zamanları ve mekânları için değil, bütün zamanlar ve mekânlar için gönderilmişlerdir. Öğretileri yenidir, yenilenmeye devam da ederler. Onların ses, soluk ve dâvetleri, coğrafyalar ve çağlar ötesine ulaşan, hiçbir zaman solmayan, sönmeyen ve eskimeyen karakterdedir.

Ünlü mütefekkir ve mutasavvıf Mevlâna Celâleddin Rûmî böyle yüce bir şahsiyettir. Mevlâ'nın (c.c.) bütün insanlara bir lütuf ve ihsanıdır. O bir hayat güneşidir; Her yere, her zamana ve herkese ışık, enerji verir.

Güneş, "Işıkküre", "Renkküre" ve "Taç" adı verilen bölümlerden meydana gelmiştir. Bu bölümleri rahat, net ve berrak olarak görüp, tanımaları için çıplak göztün bazı özel araç ve gereç donanımına ihtiyacı vardır. Bunun gibi Mevlâna güneşinin tanınması, bilinmesi için de insanın bazı özel bilgi, marifet ve liyâkatle mücehhez olması gerekir. Bu da "İslâm Tasavvufu"dur.

Mevlâna, her şeyini "Sevgi Peygamberi" Muhammed Mustafa (s.a.)'dan alan "Aşk Elçisi"dir. Onun mesajlarındaki anafikir "Hâlik'tan (c.c.) dolayı mahlûkatı sevmek, acımak, bağışlamak ve hoşgörmektir." Bunlar ise kâinatın kuruluşundan beri bütün yaratılmışların muhtaç olduğu ana duygulardır.

Mevlâna bu anafikri bizzat yaşamış ve bunlarla başkalarına örnek ve önder olmuştur. Onu kendine örnek alıp, rehberliğinde ilerleyen gönüldostları, sırdaşları, aynı ölçülerle yaşamayı gaye edinmişlerdir. Böylece maddeten ve mânen kurtulmuşlar, dünya ve âhiret saadetine erişmişlerdir.

Güneş ve atom sistemlerinde olduğu gibi, İlâhî aşk, gönül, ruh ve ledûnniyat konularında da benzer bir düzen vardır. Ortadaki çekirdek,

"Mevlâna Celâleddin"dir. Onun görüş, düşünce ve ışık câzibesine kapılarak etrafında toplananlar da, elektronlardır. Belli bir program, sistem ve yörüngeye uyarak, büyük bir bağlılık, uyum, âhenk, sevgi ve teslimiyet içerisinde devran ve seyrân etmektedirler.

İşte bu kitap, Mevlâna'nın etrafındaki yörüngede yer alan yüce varlıkların tanıtımı için yazıldı. Hemen belirtelim ki, Mevlâna'nın ışığna, güzelliğine, câzibesine kapılıp, O'nun çevresinde, ışığın etrafında dönüp dolaşan kelekler misali devran eden yakın sır dostları, elbetteki sadece bunlar değildir ve elbetteki bu kadarcık değildirler. Bizden, Mevlâna'nın gönül dostlarına dair mahdud sayfada, smırlı muhtevâ ve seviyede bir eser istenildiği için, bu kadarla yetinmek durumunda olduğumuzu belirtmek isteriz.

Bu çerçeveyi göz önünde bulundurarak sunacağımız şahsiyetlerin sayısını da "Dokuz" olarak belirlemeyi uygun gördük. Çünkü "Dokuz" ve katları, beşbin yıllık Türk Kültür ve Tefekkürü'nde makbul ve muteber rakam olarak bilinir. Nitekim Mevlâna'nın hayatında ve Mevlevî Tarihi'nde de "Dokuz"ın katı olan "Onsekiz" rakamı, mubarek ve muazzez sayı olarak kabul edilmiştir. "Nezr-i Mevlâna" olduğunu biliyoruz.

Mevlâna'nın yakını olma, onun yörüngesinde devran ve seyrân ederek etrafını aydınlatma mazhariyetine erişmiş gönüldostlarından bir demeti sizlere sunacak böyle bir eserin yazılmasını bize teklif eden Valimiz Sayın Ahmet KAYHAN'a ve tevdi eden İl Kültür ve Turizm Müdürümüz Sayın Abdüssettar YARAR'a, bu takdirlerinden dolayı şükranlarımızı sunarız.

Nâzik konulu eserimize, hazırladığı nâzenîn kapak ve sayfa düzeninden dolayı Sayın Ahmet EFE'ye teşekkür ederiz.

Mevlâna'nın sevgisiyle dopdolu olan siz değerli okurlarımıza da bu aşk, hikmet, irfan ve marifet yolculuğunda ömür boyu yeni muhabbetler, merhaleler niyaz ederiz.

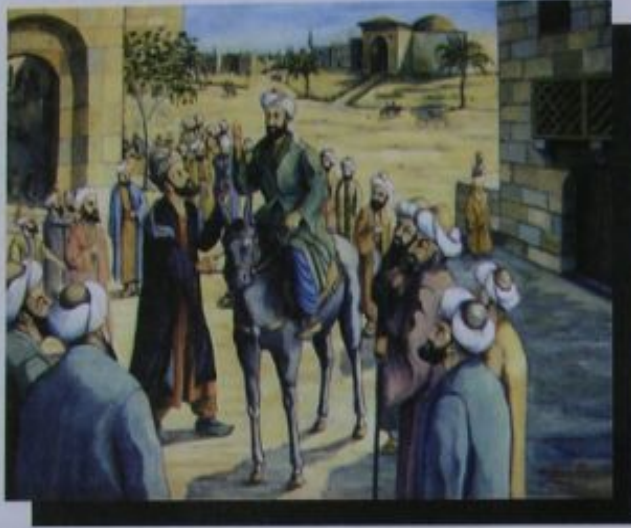
Aşk olsun;

Aşkınuz ziyâde olsun, efendim.

Yrd.Doç.Dr. Hasan ÖZÖNDER

Şems-i Tebrizî
(Tebrizli Şems)

Tebriz'de doğan, Konya'yı aydınlatan, Mevlâna'ya merbut olan, Mevlâna'nın hayranlığını kazanan, irfan ve mânâ güneşi. Sır dostu. Mevlâna'daki irfan ve ledûnniyat barajının savacağını açan ulu kişi. Konya'ya gelişi gibi, gidişi de sır tülleriyle perdeli, esrarengiz şahsiyet. Mevlâna'nın mı onu; onun mu Mevlâna'yı arayıp bulduğu konusu, hâlâ karara bağlanılamamış bir mübarek insan. "Mâkâlât" ve "Divân" sahibi yüce gönül adamı.

O, Mevlâna'nın hayatında son derecede etkili olan yüce Türk mutasavvıfıdır.

Künyesi, "Şemseddin Muhammed bin Ali bin Melik-dâd" (Melikdâd oğlu Ali oğlu Muhammed Şemseddin)'dir.

582/1186 yılında Tebriz'de doğdu. Soyu da oralıdır. Yaratılıştan yüksek kabiliyet ve meziyetlidir. Tebriz'in tasavvuf ortamında yetişmiş büyük bir Hak dostudur. Mevlâ'nın çeşitli lütûf ve ihsanına mahzar olmuş ârif bir kişidir.

Daha çocuk ve gençlik yaşlarında bile onun ileride yüce bir şahsiyet olacağı belli oluyordu. O, gerek duygu ve düşünceleriyle ve gerekse yaşantısıyla, arkadaşlarından farklılığı hemen görülebilen bir olgunluğa sahipti. Daha o yaşlarda iken metafizik konularla; ledûnni ilimlerle meşgul olmaya başlar. Ve bunlardan son derecede zevk alır. Ayrılmak istemez. Kendine göre plânlı, programlı bir hayat yaşar. Riyâzat yaparak günlerce bir şey yemez. Arzu ettiği şeylerden bir süre uzaklaşmayı tercih eder. Böylece nefsinin kontrol altına almasına özen gösterir.

Onun bu durumu gün gelir babanın bile endişeye sevkeder. Oğlunun hastalanmasından; geleceğinden, sosyal çevreden kopmasından korkan babası bunu ona da açar.

Bunun üzerine babasını rahatlatmak için ona lâtifeli cevap ve izahta bulunur: *"Babacığım; Seninle benim, babalık ve evlâtlık ilişkimiz neye benzer bilir misin? Bir tavuğun altındaki tavuk yumurtalarının arasına bir de kaz yumurtası koymuşlar. Vakti gelip de civcivler çıktığı zaman bunlar hep birlikte analarının arkasına düşer giderler. Yolda bir göle raslarlar. Kaz yumurtasından çıkan civciv hemen kendini suya atar. Bunu gören anne tavuk, 'Eyvah, yavrum boğulacak' diyerek korkuya kapılır, çarpınmaya başlar. Halbuki kaz yavrusu büyük bir neşe ile suda yüzmektedir."*

"İşte benim durumuna ve senin tutumun buna benzer."

Bu teselli edici lâtif ifade üzerine babası, onun bu maneviyat dünyasının semalarına kanat açmasını sağlayacak özel hayatından dolayı endişelerden sıyrılıp, onu bu bilinçli hayatıyla baş başa bırakır. Oğlunu giderek ledünni konularda elde ettiği merhaleleri gördükçe de onunla iftihar eder.

Bazı araştırmacılar Şems'in, bir "Batınî dervîşi" olduğunu ileri sürerler. Yanlıştır. O, yaşarken zamanını aydınlatığı gibi, aradan geçen yediyüz yılı aşkın sürede ve bundan sonra da insanlığa ışık hüzmeleri halinde bilgi, fikir ve düşünceler yaymaya, her tarafı aydınlatmaya devam edecek olan bir "Şems"dir, bir "güneş"tir. Yaratılıştan üstün vasıflı, ilim ve irfan çevrelerinde kendini çok mükemmel seviyede yetiştirmiş olan halkın velisi, münevverlerin mürşidi yüce bir şahsiyettir. Böyle olmasaydı Mevlâna gibi zâhir ve bâtın ilimlerinde söz sahibi, sultanların bile büyük saygı gösterdiği yücelikteki bir şahsiyete böylesine tesir edebilir; O'nun hayatında öylesine bir büyük inkılâbı gerçekleştirebilir miydi?

Bu durumda Şems, denizaşırı ülkelere, ufuklar ötesine gitmek üzere hazırlığını yapıp, seçkin yolcu olan Mevlâna'yı, limandaki transatlantığına bindirip de demir alan bilgili, tecrübeli bir büyük kaptana benzemektedir.

Böylesine denizaşırı sefere çıkacak vasitanın basit ve sıradan bir

deniz aracı olması mümkün değildir. Okyanusların yerine göre korkunç dalgalarına, müthiş fırtınalarına, gövdesine oldukça ağır darbeler vurabilecek, nice gemileri batırmış tehlikeli ve sinsi buzdağlarına, büyük bir rekabet ve çekememezlikle rota üzerine dökülen mayınların zarar ve tahribatına da dayanıklı bir transatlantik olması lâzımdır.

Öylesine güzel ama o derecede de, uzun, zor ve meşakkatli okyanuslar ötesine, yeni yepyeni dünyalara yolcu taşıyacak kaptanın da büyük ustalık, manevra ve ileriye görüş kabiliyetlerine sahip; gerekli bilgi, görgü ve tecrübelerle olgunlaşmış ehil, örnek kaptan olması gerekir.

Yolculara gelince; onların böylesine uzun, yerine göre maceralı, sürprizlerle dolu yolculuğa; gerekli her türlü önlemlerin alınmasına rağmen muhtemel tehlikelere hazırlıklı olmaları lâzımdır.

Daha rezervasyonunu yaptırmadan önce, kendisini denizler, ufuklar, kıtalar ötesine götürüp, menzil-i maksûduna eriştirecek transatlantiğin kapasitesi, teknik donanımı, taşıma gücü ve kaptanı, mürettebatı hakkında kendini tatmin edecek yeterli bilgileri alarak, ikna olan yolcunun da artık bunlara teslim olması gerekir.

İşte Mevlâna, Şems için okyanuslar ötesi yolculuğa hazırlanan seçkin bir yolcu; Şems de Mevlâna için, kendisine ufuklara ötesindeki menzil-i maksuduna, sâhil-i selâmetine ulaştırmak üzere muvazzaf, bilgili görgülü, tecrübeli ve liyakatli kaptan gibidir.

"Bu kaptan ve transatlantik o seçkin yolcu mu, yoksa o seçkin yolcu, böyle bir kaptan ve transatlantığı mi bekliyordu" konusu, yediyüz yıldan beri konuşulur durur.

Halbuki biz diyoruz ki, İlâhi takdir, Levh-i Mahfuz'da bu büyük kaptan ve muhteşem transatlantığı böyle bir yolcu için; Bu seçkin yolcu da o büyük kaptan ve muhteşem transatlantik için münasip ve muvafık görmüştür. Bu ilâhi takdir ve program, Mevlâna ile Şems'in Konya'daki bir köşe başında, hoş bir tevafukla tecelli ve tezahür etmiş, o andan itibaren işlemeye başlamıştır.

Denizler altında yirmibinlerce fersah derinliklerde, fezalarda

yirmibinlerce fersah yüksekliklerde geçen bu "kal" (söz)'e sığmayan, ancak "hal" (yaşantı) ile anlaşılan yolculuğun hazırlayıcısı, Şems-i Tebrizî'dir. Böylesine muhteşem bir yolculuğa hazırlananın da , yüce bu şahsiyet olması gerekir. O da Mevlâna'dır.

Şems, bizzat bildirdiğine göre tasavvufî hayatta ilk nasibini daha Tebriz'de iken, "Ebû Bekir Sellebâf" adındaki ulu gönül adamından almıştır. Bu sayede daha gençlik yıllarında iken bazı mânevi sırlı âlemlere erişip, âşinâ olmaya, olağanüstü manzaralar seyretmeye başlar.

Bu noktada işin enteresan tarafı da o, gördüğü bu olağanüstü manzara ve keşifleri, herkesin de görebildiğini zannetmektedir. Aradan bir süre geçip de bunun böyle olmadığını fark edince durumu, efendisi Ebu Bekir Sellebâf'a açar. O da, gördüklerini, vaakıf olduklarını başkalarına söylememesinin iyi olacağını tenbih eder.

Gün gelir efendisi, yüklü bulunduğu bütün mânâ ve marifet enerjisini, Şems'e aktarır. Onun, buna fazlasıyla büyük olduğuna inandığı ve daha yüceliklere doğru yükselmesini istediği için, diğer büyük şahsiyetlerle tanışması, inâbe alması için, seyahat tavsiye ve müsaadesinde bulunarak, bazı isim ve adresler verir.

Şems önce Kirman'lı Şeyh Evhadüddin'in pîri olan Secaslı Şeyh Rukneddin'e gider. Oradan Tebriz'li Şeyh Şehabeddin Mahmud'a yönelir. Dönemin seçkin ulularından olan bu şahsiyetlerden büyük feyz alır. Ardından, şeyhlerin şeyhi, önderlerin önderi olarak bilinen Cent'li Baba Kemal'e başvurur. Onun huzurunda hizmetlerde bulunarak, gönül ve zihin dünyasının katmanlarını artırır.

Şems-i Tebrizî, yüceleri tanımak ve yüceliklere erişmek için yollara düşerek, sık sık seyahat yapar. Bunun için ona "Şems-i Perende" (Uçan Şems) de denilmiştir. Ona bu ismi, yolu tayyettiği için gönül gözü açık seyyahların verdiği de söylenilir.

Tarikat pîrleri ve hakikat ârifleri de ondan, "Kâmil-i Tebriz" diye bahsederlerdi.

Bütün bunlarla beraber Şems'in düşünce tarzında ve fikir hayatında,

ilk göz ağrısı olan, Ebu Bekir Sellebâf'ın etkilerinin, öğretilerinin, mesaj ve prensiplerinin temel olduğunu ve ön plânda tutulduğunu görüyoruz. Nitekim onu hiç unutmamış ve her vesile ile anarak minnet ve hürmetlerini dile getirmiştir.

İyi güzel de kimdir bu canlandıran, aydınlatan; renklendiren, olgunlaştıran; tatlandıran; geceyi, gündüzü çeviren; enerji kaynağı Şems?...

Bu soruya cevap veren kaynaklarının başında Emir Devletşah gelir. "Tezkiretü'ş-Şuarâ" diye anılan ünlü eserinde onun, İsmailiyye Mezhebi'nin ulularından Büzrük-Ümid'in torunu Havend Alâeddin'in oğlu olduğunu yazar. Alâeddin, zamanla dedesinin bulunduğu yanlış yoldan ayrılarak, Ehl-i Sünnet yoluna girmiştir.

Şems'in Horasan'lı olduğunu; tüccar olan babasının iş için Tebriz'e gelip yerleştiğini ve Şems'in burada doğduğunu bildiren eserler de vardır.

Öyle veya böyle, hakikat şu ki onunla, Türk illerinin tasavvuf dünyasına yeni bir "Şems" doğmuştur. Bu Hak, hakikat ve din güneşi Şemsüddin-i Tebrizî, Diyar-ı Rum'lu Dinin Celâli ile Konya'da kavuşarak onu, Türk tefekkür ve tasavvufuna "Mevlâna" olarak armağan etti. İki denizin buluşmasına (Merace'l-Bahreyn'e) benzeyen bu kavuşma, muhteşem karışıp, kaynaşma ile Mevlâna da, Horasan semalarının bu muazzam güneşinin, gizlendiği bulutların, arkasından sıyrılarak Konya'nın muhteşem gök kubbesine yerleşmesini temin etmiştir. O günlerden sonra ışık ve şualarıyla her tarafa hayat bahşetmesini sağlayarak bütün İslâm ve hatta insanlık dünyasına, bir muhteşem güneş olan "Şems-i Tebrizî"yi kazandırmıştır.

Şems Konya'da

Şems, kara keçe giymeyi tercih ederdi. Gittiği yerde bir hana inerdi.

Sonra, ünlü insanları tanımak için şehri dolaşırdı.

Menkıbelerin insanı mesteden rivâyetlerine kulak verecek olursak birbirinden güzel ve enteresan hatıralara muttali oluruz. Mesela Mevlâna Celâleddin öğrencilik yıllarında Şam'da iken kalabalık bir meydanda Şems ile karşılaşır. Hemen Şems'in elinden tutar ve "Dünya sarrafı beni anla!" der. Şems bu karşılaşmanın coşkunluğundan ayılıp da kendine gelinceye kadar Mevlâna kalabalığa karışıp gitmiştir.

Aradan hayli uzun sene geçer. Mevlâna'nın izini Konya'da bulan Şems, 642 yılı Cemaziyel-âhîrinin (1244 Kasım) 26'ncı cumartesi günü sabahı Konya'ya gelir. Şekerciler Hanı'na iner.

O zamanlarda Mevlâna, yüksek din dersleri okutmakla meşguldür. Ayrıca tanınmış dört medresede de dersler veren ünlü bir müderristir. O kadar ki şehrin uluları ona olan sevgi, saygı, takdir ve hayranlıklarından dolayı bineğinin üzengisini tutarak refakat ederlerdi.

Bir gün Mevlâna, faziletli insanlardan oluşmuş bir grupta, Pembefurûşan Medresesi (İplikçiler Medresesi)'nden çıkacak ilerlemektedir. "Şekerrizân Hanı" (Şekerciler Hanı)'nın önünden geçerken, Şems-i Tebrizî yerinden kalkarak kalabalık arasından sıyrılıp Mevlâna'nın önüne gelir, katırının dizginlerini tutar ve ona şöyle seslenir.

"Ey Müslümanların ulusu! Ebu Yezid mi büyüktür, Muhammed mi?"

Bu çetin soru üzerine Mevlâna bir an için olduğu yerde kalakalır. Biraz sonra kendini toparlayarak ona: "Allah'ın peygamberi Muhammed Mustafa, yaratıkların en büyüğüdür. Burada Bayezid'in sözü mü olur?" diye cevap verir.

Bunun üzerine Şems: "O halde şunu nasıl izah edersiniz? Peygamber bu kadar büyüklüğü ile 'Biz seni lâîyk olduğu vechile bilemedik' buyurmuştur. Bayezid ise: 'Ben kendimi tenzih ederim, benim şanım ne kadar büyüktür. Ben sultanların sultanıyım' diyor dedi.."

Bu müthiş soru üzerine Mevlâna şöyle buyurdu: "Eba Yezid'in susuzluğu bir yudumla dindi ve suya kandığından dem vurdu. Onun idrak destisi o kadar sıkıydı ki dolu. O nur da, onun evinin penceresinin büyüklüğü nisbetinde içeri girdi. Hazret-i Muhammed Mustafa'ya (S.A.) gelince; O, müthiş bir suya doymamazlık hastalığına tutulmuştur. Susuzluk içinde,

susuzluktan içi yanıyordu. Ve onun mübarek göğsü: 'Biz senin göğsünü açmadık mı?' (Kur'an-ı Kerim XCIV, 1) şerhiyle 'Allah'ın yeri geniştir.' (Kur'an-ı Kerim, XXXIX, 10) haline gelmişti. Tabii bunun için susuzluktan dem vurdu ve her gün daha yakınlık istedi. Bu iki dâvâdan, Muhammed Mustafa'nın (S.A.) daha büyüktür. Beyazid, Hakk'a ulaştığı için kendini o nurla dolmuş gördü ve daha çok bakmadı. Muhammed (S.A.)'e gelince, o her gün onu daha çok görüyor daha çok ilerliyordu. Günden güne ve saatten saate Allah'ın hikmet, kudret ve ululuk nurlarını daha çok görüyordu. Bundan dolayı: 'Biz seni lâîyk vechile bilemedik' dedi."

Bu karşılıklı veciz sorular ve Mevlâna'nın derin cevapları üzerine Şems, bir coşkunluk nârası atarak olduğu yere yığılıverir. Mevlâna hemen katırdan aşağıya iner, etrafındaki kişilerle Şems'i tutup kaldırırlar. Mevlâna'nın müderrislik yaptığı medreseye götürürler. Ve Mevlâna onun başını dizine koyarak, istirahat etmesini sağlar.

Şems, bir süre sonra kendine gelince kalkıp oturur. İyileşince Mevlâna ile el ele tutuşarak oradan ayrılırlar.

Görülüyor ki Şems, Mevlâna'ya vereceği mesajlarla dolu; Mevlâna da derin malûmatlara müştak durumdadır. Her iki güçlü nokta arasında, ağır enerji yükü sebebiyle bir şimşek çakar. Her taraf aydınlanır. Bu şimşegün oluşmasına sebep olan kutuplar da böylece enerji alışverişinde bulunmuş olurlar. Rahatlarlar. Emellerine nâil olmanın, arzuladıklarına kavuşmanın huzûr ve mutluluğu içerisinde, günlerce sohbetlerini sürdürürler.

Bu buluşma, iki okyanusun kavuşup kavuşmasına (Merace'l-Bahreyn) teşbih edilmiştir dedik. Öyle ki, Mevlâna ve daha sonra Mevlevîlik için âdetâ bir dönüm noktası, bir "milâd" olmuştur.

Şems ile Mevlâna'nın emel ve arzu duygularında itminan, gönül dünyalarında büyük inkılâplar meydana getiren bu tarihî buluşmanın olduğu yer, günümüz Konyası'ndaki Alâeddin Caddesi üzerinde bulunan Hayat Apartmanı'nın köşesine yakın yerde, hemen ön tarafındadır. Mevlevîler, yaklaşık altmış yıl öncesine gelinceye kadar geceleri buraya bir kandil uyandırarak bırakırlardı. Böylece bu tarihi büyük olayı tes'îd ederek yaşatmaya özen göstermişlerdir.

Şemsin, Konya'ya gelip, Mevlâna ile buluşması, Sultan Veled'in ifadesiyle, Hz. Musa ile Hızır'ın buluşmasına benzer. Hz. Musa, Hakk'ın yüce Peygamberi olmasına ve bunca olgunluklara erişmiş bulunmasına rağmen yine de Hızır (A.S.)'ı aramıştır. Bunun gibi Mevlâna da, onca üstün vasıf ve olgunluklarına rağmen Şems'i, perde gerisinde gizli bulunan ve hiç kimse tarafından bilinmeyen bu gönül dostunu aramakta idi. Şems, o'nun "Hızır"ı idi.

O unutulmaz tevafuktan itibaren "Mevlâna" ile "Şems", birbiriyle özdeşleşmişlerdir. "Mevlâna" demek "Şems" demek; "Şems" demek, "Mevlâna" demektir.

Onların Konya'da buluşup kaynaşmaları, basit bir tesadüf değildir. İlâhi tensip, takdir programının, vakti ve yeri gelince zuhura gelen bir tecellisidir.

Böyle bir takdir ve tesbit olmasaydı, belki de Celâleddin Rûmî, Konya'daki camilerde vazeden, medreselerde ders okutan, evlerde sohbet yapan diğer âlim ve sûfiler gibi ömrünü tamamlayıp, tarihe karışacaktı.

Şems-i Tebrizî de, belki de Horasan'daki zâviyelerde, derdini, halini ve fikrini dökecek bir hal dostu bulmak için dönüp dolaşacak ama içini boşaltamayacak ve sonunda ufukta batarak, dünyasını, değiştirip gidecekti.

Ârifin sırrını, yine ârif olanın gözü görebilir.

Bunun için, Celâleddin-i Rûmî'yi, dünyaca ünlü "Mevlâna" yapan "Şems"; Şems'i de, dünyaca bilinen "Şems-i Tebrizî" yapan da "Mevlâna" dir.

Nitekim bir gün Şems'i çağırıp huzuruna oturtan efendisi Şeyh Rûkneddin-i Sincabi: "Şemsü'd-Din; *senin Rum diyarına gitmen lâzım. Rum'da bir yüreği yanık vardır. Onun yüreğine ateş salmak zaruridir.*" demişti.

O günlerde Şems de Allah'a şöyle yalvarıyordu: "Ya Rabbi beni kendi velîleriyle tanıştır. Onlara yoldaş et..."

İşte bu dualı günlerinden birinde rüyasında: "Seni bir veliyle yoldaş

edelim" denilir. "O veli nerededir?" diye sorar.

Ertesi gece bu velinin Rûm diyarında (Anadolu'da) olduğunu söylerler. Bir müddet sonra tekrar gördüğü rüyasında "Henüz vakti gelmemiştir; Her işin bir zaman vardır." denilir.

İşte o zaman ve mekân gelince Şems ile Mevlâna, iki okyanus gibi birbirlerine kavuşup, karışırlar. (H₂O)'nun bileşimi "Âb-ı Hayat"ı oluşturur.

Şu bir gerçek ki, okyanuslar gibi engin ve derin bu yüce iki şahsiyet, ruhların yaratıldığı andan, Levh-i mahfûz'dan beri birbirlerini tanıyorlardı. Birbirleriye karşılıklı olarak vuslat aşkıyla yanıyorlardı. Bu ruhların gıyaben tanışıklıkları, Konya'da vicâhiyeye çevrilmişti.

Şems, Mevlâna ile gönüldaşlığının mahiyetini, bakınız nasıl izah eder: "Benim Tebriz'de Ebû Bekir adında bir şeyhim vardı. Sepet önerdi. Ben ondan birçok marifet ve sırlara mazhar oldum. Fakat bende bir şey vardı ki onu, şeyhin göremediği gibi, hiç kimse de fark edememişti.

Onu ancak Mevlâna gördü. Bu gün mânâ denizinin inciler çıkaran dalgıcı, Mevlâna'dır. Ben ise tüccarım; o incilerin alıcısıyım. Onların kıymetini ancak ben bilirim."

Günler, haftalar bu minval üzere geçer. İki aşk ve muhabbet okyanusu birbirlerine kavuşmuşlardır ama, çevredekilerde çok geçmeden bazı hoşnutsuzluklar, şikâyetler belirlemeye başlar. Mevlâna'yı her gün görmeye, mübarek cimalini seyretmeye, doyulmaz ders ve sohbetlerine tiryaki olan dostlarından bazıları, ondan hayli zaman uzak kalınca, rahatsızlıklarını belirtmeye başlarlar. Mevlâna'dan böyle günler ve geceler boyunca mahrum kalmaya bir türlü tahammül edemez, râzı olamazlar.

Şikâyetler giderek artar, adâvete dönüşür. Buna da tek müsebbip olarak Şems gösterilir.

Bu durum üzerine Şems, hoşnutsuzluklara son vermek, tatsız bir olaya engel olmak için Konya'dan sessizce ayrılmayı uygun görür. Ve bir gece kimsenin haberi olmadan şehirden uzaklaşır. Şam'a gider. 21 Şevval 643 (14.3.1246) Perşembe günü vuku bulan bu ayrılıp uzaklaş,

onu henüz yeni bulmuşken, hiç beklemediği bir anda kaybediveren Mevlâna'yı teskin değil daha da teşvik ve tahrik eder. Derin bir hasret ateşine atar. Beden ve ruh sağlığı sarsılır. Eski neşesi, sevinci kaybolur. Kimseyle görüşmek ve konuşmak istemez. İçine kapalı bir hâle bürünür. Tek düşüncesi ve dileği Şems'e tekrar kavuşmaktır.

Nihayet bir gün onun Şam'da olduğunu öğrenir. Son derecede sevinip heyecanlanarak ona birbiri ardınca mektuplar, haberler gönderir. Ulak üstüne ulak yollar. Terennüm ettiği gazelleri de ulaştırır.

Gönderdiği mektuplar ve gazeller birbirinden yanık duygularını dile getirir:

Birinci Mektup ve Gazel

"Efendinin ulu topluluğundaki yaşayış yücelikle, murada erişmekle devam etsin.

Temiz insanların, daima sayesinde güzel ad kazandıkları kutlu adınız devamlı olarak sağolsun.

Selamımı, hürmetimi arzederim, çünkü siz, bu yolun velinimetisiniz.

İhtiyaclarımı nasıl anlatayım ki ben bir balığım, sen ise inayet ve ikram denizisin.

Susamış balık su olmaksızın durur mu? Ey canın hem danesi, hem tuzacı olan zat.

Bu selam mektubunun arzına sebep odur ki siz, zaten benim işlerimi sona erdirirsiniz.

Şu hizmet mektubu elinde bulunan kişi, sizin şeker saçan lütuflarınızdan bir şerbet içmek diler.

Senin halka ettiğin keremlerden ötürü havas da, avam da rahattadırlar.

Sen onu himayene al, çünkü bu zaman halkının koruyucusu sensin.

Sen canın sığınağı olduğun için, bu da senin gölgende dinlensin

Böylece minnetinize batmış olayım, çünkü sen başlamıştın, yine sen devam et.

Sen Müslümanların güneşi olduğunda, senin gölgen Müslümanlar üzerinde ebedi kalsın.

Eğer buraca bir iş, bir hizmet olursa, ben de itaatle, kabulle hizmet eylerim.

Ey Tebrizli Şems, sen varlık cihanında, aşıklara rahatlık veren cansın."

Özlem ve arzu ifadeleriyle yüklü gazeli de şöyledir:

"Ey gönülde nur olan zat, gel; ey vecdin, muradın sonu olan zat gel.

Sen bilirsin ki bizim hayatımız senin elindedir, kullarının üzerine yüklenme, hayatı daraltma gel.

Ey Süleyman, Hüdhüd(Çavuş kuşu)senin için dönüp dolaşıyor; lütfeyle halimizi sormaya gel.

Ey aşık, ey maşuk, muhalefetten, inattan kurtul da gel!

Ey muhabbette, müveddette ileri gitmiş zat, gel; dostluk önce senden başladı gel.

Ayrılıktan ruhlar inledi, gel; dönüş için verdiğin sözü yerine getir, ey son durağımız!

Ayıbı ört, muhabbette maruf olan şeyi ihsan et, cömerdin âdeti böyledir, gel.

Farsça'da taal, biya gel demektir; ya gel ya imdadıma yetiş gel,

Gelecek olursan ne kadar murat açarsın, gelmeyecek olursan ne kadar darlık olur, gel.

Ey arabın küşadı, ey Acemin kubadı, seni anlamakla gönlimi açıyorsun, gel.

Ey gönliümün sana gel diye çağırdığı; ey varlığı var olası gel!

Sen de şehirleri dolaştın ey dolunay, beni ve şehirleri çevrelemiş olduğum halde gel!

Sen güneş gibisin, yakın olsan da uzak olsan da bir, ey kullara yakın olan güneş, gel!"

İkinci Mektup ve Gazel

"Ey cihanın zarifi, selam sana! Benim hastalığım da sağlığım da senin elindedir.

Eğer katına vücudumla varmıyorsam, hakikat şu ki ruhum, gönlüm ile senin yanıdayım.

Eğer harfsiz bir hitap erişmiyorsa, o halde cihan, neden böyle Lebbeyk sesleriyle doludur?

Sana uğursuzluk beni tebdil et diye yalvarır, saadet de sana bahtiyar ol diye seslenir.

Feryat ile yine senden sana gelerek, ah sana, senden medet istiyorum.

Bu bendenin derdinin ilacı, devası nedir? Söyle, dudaklarından bir nur bûsesi tadayım.

Ey dinin güneşi, dostun ayışı ve işareti, sana afriyet olsun; zira o sevgiliden beliren ışıklar senin, gözünün içindedir."

Üçüncü Mektup ve Gazel

"Yüce efendimizin ömrü uzun olsun, Allah bekçin, koruyucun olsun.

Ayş ve işret her ne kadar ikbaldekiler için veresiye ise de onun yanında şimdilik vaktin naktidir.

Onun tatlılıkla dolu olan sıcak meclisi, aşk hararetini kaybetmiş can yoldaşından uzak olsun.

Gayp âleminde kanat açmış olan canlar onun önünde halı nakışı gibi serilsin.

Devlet, onun sağında, solunda, güneyinde, kuzeyinde olsun.

İki vilâyette de cisimle can isterler, her ikisinin başı üzre şah, vali olsun.

Tebriзли Şems naktin bahtıdır, o bana yeter, ondan başkası bir nakış, misal gibidir."

Dördüncü Mektup ve Gazel

"O ezeli diri, bilici, kadir, kayyum olan Allah'a and içerim.

Onun aydınlığı aşk mumlarını yaktı da, yüzbinlerce sır öyle belli oldu.

Onun bir hükmü ile cihan aşk, âşık, hakim, mahkum ile doldu.

Tebriзли Şemseddin'in tulsımlarında ise onun acaip hazineleri gizlendi.

Ah o gün, gittiğiniz gün mumun baldan ayrılması gibi ben de lezzetten ayrıldım.

Bütün geceler mum gibi yanıyorum, onun ateşiyle dost olmuşum, balından ise mahrumum.

Cemalinizin ayrılığı ile cismimiz viran, canımız ise baykuş gibi inlemektedir.

Artık azimet dizginini bu tarafa çevir, aşk filinin hortumunu büyütüp uzatınız.

Senin huzurun, vücudun olmadıkça, sema helal değildir, zevk ve eğlence ise şeytan gibi taşlanmıştır.

Mektubunuz gelip de meâli anlaşılincaya kadar, sensiz hiçbir gazel söylenmedi.

Senin mektubunu dinlemenin verdiği zevkle 5, 6 gazel yazdım.

Ey Şam'ın, Ermeni ülkesinin, Anadolu'nun övündüğü zat, gecem senin cemalinde sabah gibi aydın olsun, parıldasın."

Mevlâna'nın içtenlikle ifade ettiği duygu ve tahassürlerini mürekkep yaparak yazdığı mektup satırları ve özlem ateşiyle kavrularak terennüm ettiği gazelleri üzerine Şems'in gönlü yumuşamakta gecikmedi. Şam'da bu güzel gelişmeler olurken, Konya'da da benzeri güzelleşmeler vuku buluyordu. Mevlâna'nın bu kadar müteessir olacağını düşünemedikleri için bu ayrılık ve gaybûbiyete sebebiyet verenler, çok pişman oldular.

Ondan bir süre ayrılmaya tahammül edemedikleri için tatsız dedikodu ve iddialarda bulunanlar, bu defa Mevlâna'dan tamamıyla mahrum kalacaklarını düşünerek son derecede perişan ve nâdim oldular. Çekinerek, korkarak, ürpererek de olsa gelip Mevlâna'dan özür dilediler. Bağışlanma tazarru ve niyâzında bulundular. Gözyaşları dökerek günlerce yalvardılar.

Sonunda Mevlâna, onların özürlerini kabul etti. Böylece her şey sükûnete, huzura kavuşur gibi oldu.

Mevlâna, oğlu Sultan Veled'i, özür dileyenlerden yirmi kişilik bir grupta Şems'i, Konya'ya dâvet etmeleri için Şam'a yolladı. Böylece o kendini bilmez kişilerin Şems'den özür dilemelerini; onu ikna etmek için yalvarıp yakarmalarını istedi.

Sevgili babacığının arzusu üzerine Sultan Veled, o kendini bilmez kişileri de yanına alarak zor ve meşakkatli bir yolculuktan sonra Şam'a vardılar. Şems-i Tebrizî'yi buldular.

Mevlâna'nın mükerrer ve müteaddid niyazları, Sultan Veled'in güzel elçiliği ile, Şems'in mübarek çehresinde yumuşama âlametleri belirdi. Ardından gruptaki lâfın nereye varacağını düşünmeden konuşan ham ervahın da gözyaşları içerisinde eteğine kapanarak özür beyan etmeleri üzerine Şems'in "muhabbet denizi coşmaya başladı." Mevlâna'nın arzu ve dâvetini kabul, Sultan Veled'in istirahatlarını makbul; özür dileyenlerini de, mazeretlerini itibara aldı. Gerekli hazırlığı yapıp, kafil ile birlikte Konya'ya doğru yola çıktı.

Sultan Veled, yol boyunca bu kutlu yolcuya, elinden gelen her türlü saygıyı gösterdi. Bir ay kadar süren uzun yolculukta Şems'in bineğinin yanında yaya yürüdü.

Sonunda Konya'ya eriştiler. Mevlâna, Şems'ine kavuştu. Gam, kasavet, elem ve kederden kurtularak, eski neşesini elde etti. Kışlar bahara, geceler gündüze döndü. Buzlar eridi, çiçekler açtı. Her tarafı ışıklar aydınlattı.

Aradan bir süre geçince evinde yetiştirdiği "Kimya" adındaki kızı Şems'e nikahlayarak onun rahat ve huzur içerisinde yaşamasını temin etti.

Taşlar yerine oturur gibi olmuşken, Mevlâna ile Şems, önceki gibi ortadan kaybolarak bitmez tükenmez sohbetlere tekrar dalınca, fitne baş göstermekte gecikmedi. Mevlâna'nın kendi ifadesiyle, "Küstahlar tekrar edepten dışarı çıktılar. Küfür, kıskançlık tohumu ektiler" (Mesnevî, C.I/84).

Şems aleyhinde dedikodular tekrar duyulmaya başlandı. Mevlâna'nın Şems geldikten sonra camide vaazı, medresede dersi bırakarak, sema'a başlamasını zâhir uleması da bir türlü hoş görmüyor ve son derecede tenkit ediyorlardı. Bu arada fıkıh âlimlerinin giydiği kıyafeti bırakıp, değiştirmesi de onlar için tahammül edilemez bir tutumdur. Hele hele Mevlâna ve Şems'in ağzından son günlerde işitilen bazı fikirler, onlara göre, bardağı taşıracak damlalardandı.

Ledûnni ilimlere vâkıf olmayan bazı zâhir ulemasının bu tenkitleri, avam halkı tahrikte gecikmedi. Din namına harekete geçmek gerektiğini söyleyerek buğuzlarını, adâvet haline dönüştürdüler. Kin ve düşmanlık duyguları giderek yükselirken, Mevlâna ile Şems kendi âlemlerinde idiler. Hiçbir şeye aldırmadan, gönlünü ve fikrini aydınlatan karşılıklı sohbe devam ediliyordu.

Ne acıdır ki bu nifakçılara, Mevlâna'nın küçük oğlu Alâeddin de katılır. Onlara bir ve beraber hareket ederek, olayların büyümesine sebep olduğu söylenilir.

Aleyhte konuşmalar, gösteriye dönüşünce Şems, asıl hedefin kendisi olduğunu gördü. İsnat, iftiralar kendisini kalbinden yaralıyordu. Tutum ve davranışların eziyet halini almaya başlaması üzerine bir daha dönmek üzere Konya'dan ayrılmaya karar verdi.

Ama bir ayrılık öyle mahremiyetli olmalıydı ki uzak yakın kimse

duymasın. Nereye gittiğinden kimsenin haberi olmasın. Hiç kimse kendisini göremesin ve bulamasın. O kadar ki, böylece herkes ondan ümit kesip, hakkında "ölmüştür" kanaatine varmalarını istedi.

Ve nihayet Şems, ortadan kaybolur. Gizlenmek suretiyle uzaklaşır. (Yıl: 645/1247-8) O, Mevlâna ve Konya'yı kurtarmak için ortadan kaybolmayı tercih etmiştir.

Şems'i hedef alan kin ve düşmanlıklar o derecede azgındır ki, onun birden bire kayboluşunun, öldürülüp ortadan kaldırılma şeklinde olduğu da söylenilir. Hatta bu işte Mevlâna'nın oğlu Alâeddin Muhammed'in bile parmağının bulunduğu bahsedilen olmuşsa da, bunun Mevlâna ve Mevlevîliğe zarar veren bir isnad olduğu görüşü kuvvet kazanmıştır. Mevlâna'nın şiir gazellerinde de onun öldürülüşüne dair hiçbir ifadesi bulunmamaktadır.

Mevlâna günlerce Şems'i arar ve arattırırsa da bulamaz. Hafif de olsa bir ümitle onu bulmak için iki defa Şam'a kadar gider. Ama hüznle döner.

Şems'in varlığına, diriliğine yahut ölümüne, öldürülüşüne dair yalan haberler Mevlâna'yı son derecede üzüyordu. Bazen umutlanıp neşeleniyor; aslı çıkmayınca da hüznü düşüp, eleme dalıyordu. Kendisini, gemisinin denizde parçalanması üzerine, korkunç dalgalar arasında, tutunduğu bir tahta parçasına teslim etmiş bir kazazede insana benzetiyordu.

Her gelenden Şems'i soruyordu. Onun kayboluşundan sonra öyle rivâyetlere kanıyordu ki: "Ben, Şems'i falan yerde gördüm." diyenlere sarığını, hırkasını müjdelik vererek, sevinçle, umutla beklemeye devam ediyordu. Bir gün birisi: "Ben Şemseddin'i Şam'da gördüm," demişti. O kadar sevindi ki tarif edilemez. Üzerindeki giyeceklerini ona armağan etti. Bunu gören bir dostu dedi ki: "O yalan söylüyor; Şems'i görmemiştir." Hasret duygularıyla kavrulan Mevlâna buyurdu ki: "Ben onun yalan haberine sarığımı, hırkamı verdim; eğer haberi doğru olsaydı, canımı verirdim." Bu son kaybediş Mevlâna'yı o kadar etkilemişti ki, söylediği gazellerinde "Şems" mahlasını kullanmıştır.

Şems'ini kaybeden Mevlâna; sohbet ihtiyacını gidermek için bu

defa kuyumcu Selâhaddin'e (Salahaddin-i Zerkûbî) yönelir. Derûnî düşüncelerini görüşmeyi, konulara vakıf bulunan bu gönül dostuyla sürdürmeye başlar.

Böylece Mevlâna'nın gönül kubbesinden kaybolan Şems, unutulmaz hatıra ve derin fikirleriyle günümüze kadar anılıp, konuşularak gelir. Görüşleri üzerinde çeşitli tahlil, tetkik, te'vil ve tefsirler yapılır.

Görüşlerindeki derinlik, enginlik ve esrar, onun bundan sonra da konuşulmaya devam edileceğini gösterir.

Mesela Şems'in tasavvufî neş'esi ve neşvesi; tarikatı hakkında çeşitli görüşler vardır. Mevlâna'nın mı O'na; O'nun mu Mevlâna'ya "mürîd" olduğu hâli tartışılır.

Mevlevîlik tarihinde zamanla ortaya çıkan bir grup, kendilerinin Şems-i Tebrizî yolundan geldiklerini ifade ve iddia ile "Şemsîler" adıyla yeni bir kol öne sürmüşlerdir. Bunlar "Şii-Batınî" inanca mensup olmakla damgalanılarak, kendilerinden olmayanlar tarafından kınanmışlardır.

Şemsîler, saç, sakal, kaş ve bıyıklarını usturayla traş ederlerdi. Tepesi açık keçe-külâh giyerlerdi. Kare ve beyaz yünlü elbiseleri tercih ederlerdi.

İçkiye son derecede düşkün oluşları da, onlara yöneltilen en şiddetli tenkit ve taarruzlardandır.

Mevlâna'dan sonra torunu Ulu Ârif Celebi'nin izini takip edip, yolunu gözleyerek, Din'in emir ve nehiyelerini aksatmadan yerine getirenler, bu gruptan her zaman uzak kalmaya özen göstermişlerdir.

Mevlevîlik tarihindeki "Veled Kolu" ve "Şemsi Kolu", bu ayrımın ve uzak durmanın sonucu olarak, bu zarureten doğmuştur.

Ahmed Eflâki, ünlü eseri Menâkibu'l Ârifin'inin dördüncü bölümünü, Şems-i Tebrizî'ye ayırmıştır. Bu özel bölümün başında ondan, "Fakirlerin sultanı; halk arasında Allah'ın sırrı; olgun halli ve olgun sözlü; Hakk'ın ve dinin güneşi (Şemsül-Hakk Ve'd-Dîn)

Muhammed b. Ali b. Melekdâd-ı Tebrizî (Allah onun aziz olan sırrını kutlasın)" şeklinde stayişle bahseder. Onun birbirinden güzel 112 adet menkıbesini nakleder.

Eserleri:

Makâlât

Şems-i Tebrizî'nin ünlü eseri "Makâlât", sohbet ve toplantılardaki konuşmalarında tutulan notlardan oluşan bir eserdir.

Makâlât, Şems tarafından bizzat yazılmadığı için cümle ve konuları yer yer kesiktir. Bu durum onun, sohbetlerinde müritleri tarafından yapılan kayıtların, fazla itinalı olmasına bakılmadan toplanılıp, bir araya getirilmesiyle meydana geldiğini gösterir.

Eserde, ledünni konulardaki izah ve beyanları; sorulan çeşitli meselelere onun verdiği cevapları yer almıştır. Tasavvufun, çetin, girift ve hassas konularına dair bilgiler mevcuttur.

Makâlât'ın bizce çok önemli bir yönü de, Şems ile Mevlâna arasındaki sohbetlerde, fikir teatisinde geçen bazı remiz, sembol, işaret ve sırların izahlarının bulunmasıdır. Mevlâna'nın ünlü eseri Mesnevî-i Şerif'in daha iyi anlaşılması için Makâlât'ın iyice hazmedilmiş olması lâzımdır. Makâlât'ı daha yakından değerlendirebilmek için de Mesnevî-i Şerif'i iyi okumuş olmak gerekir. Mevlâna, Mesnevî'deki konulardan çoğunu ve bunları tahlil ve takviye eden hikayelerini Makâlât'tan almıştır.

Makâlât, Farsça ve Arapça ile karışık bir eserdir. Fars dili ve edebiyatı için de son derece kıymetli bir örnektir. Not tutanların yer yer bıraktıkları kesiklik, güdüklük ve boşluklar olmasaydı, ele aldığı konular hakkında çok daha derin bilgiler elde edecek ve Fars dili ve edebiyatı hakkında o, bir şaheser olarak anılacaktı.

"Hırka-i Şems" diye de anılan bu eser, Mehmet Nuri Gencosman tarafından "Konuşmalar" adıyla dilimize çevrilip, iki cilt halinde, Hürriyet Yayınları arasında yer almıştır.

"Makâlât"ın, çeşitli kütüphanelerde nüshaları bulunmaktadır.

Prof. Dr. F. Nâfiz Uzluk'un özel kitaplığındaki, Konya Mevlâna Müzesi ihtisan Kütüphanesindeki (No: 2/44, 2145), İstanbul Bayezid, Veliyyüddin Efendi kısmındaki, İstanbul Üniversitesi Kitaplığındaki (No: 679 F.Y.) nüsha ve muhtasarları bunlardandır.

Türkiye'deki nüshaları göz önünde bulundurularak meydana getirilen yeni bir nüshası, Ahmet Hoş-nüvis tarafından gözden geçirilip gerekli düzeltmeler yapılarak İran'da yayınlanmıştır. Lüzumlu görülen yerlere not ve haşiyelerin de eklenildiği bu nüsha, eldeki orijinal nüshalarına nazaran hayli noksandır.

Divân-ı Kebîr

Her âşık ve sâdik gönül erbabı gibi Şems de şâirdir. Terennüm ettiği şiirler, ünlü Divan-ı Kebir'ini meydana getirmiştir.

Londra Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Nicholson tarafından metni ve İngilizce tercümesiyle birlikte bastırılmıştır. Urdu diline de çevrilen bu değerli eserin önsözündeki Şems'i tahlil eden satırlarında onunla, Sokrat arasında gözüken benzerliklere yer verir.

Tebrizli Şems'in Hikmetli Sözlerinden Bir Demet

* *Sen gerçi Müslüman'sın; fakat bu kadarla yetinme, daha da Müslüman ol.*

* *Kul, "Sen kimsin?" diye sorarlarsa "Ben Allah'ın kuluyum" der. Amma Sultan'a "Sen kimsin?" diye sormazlar.*

* *Şikayet edeceksen şikayeti, kendi nefsine et.*

* *İç âlemimizdeki kirliliğin bir zerresi bile, dıştaki kirden yüzbin kat daha kötü ve çirkindir. İçteki o kiri, hangi su temizler? Ancak birkaç damla gözyaşı. Ama her gözyaşı da değil ha! Belki bir şey görebilen gerçek bir gözün akattığı saf ve temiz gözyaşı.*

* *Bana burhan ve delil göster diyorsun; benden bir burhan ve delil istiyorlar. Burhandan Hakk'ı arıyorlar, amma Hakk'dan burhan istemiyorlar.*

* *Birisi bana: "İblis (Şeytan) kimdir?" diye sordu. "Sensin" dedim.*

Çünkü biz şu anda İdris'e garkolmuşuz. Niçin sen İdris'e batmamış, onda fani almanmışın? Sen de eğer İdris'ten bir eser varsa, İblis ile ne gibi bir ilişkin ve korkun olabilir?

Sen, "Cebrail kimdir?" deseysin, "Sensin" derdim.

* "Marifet nedir?" diye soranlara "Gönlün yüce Tanrı ile diri olmasıdır."

Diri olanı öldür; O diri sandığın senin fani bedenindir.

Ölü olanı dirilt; O, gönlündür.

Hazır olan gaibet, yok et; O, dünyadır.

Gaib olanı yok et; O, arzu ve nefistir.

Yok olanı var et; O, niyettir.

* Marifet, gönüldedir. Kelime-i Şehadet dil ile getirilir.

* Hizmet, beden ile olur. Cehennem'den kurtulmak istersen, hizmet et!

* Cennet istersen, Hakk'a uy.

* İbadet ile şefa'at istersen, iyiliğe niyet eyle!

* Mevla'yı istiyorsan, O'na yönel ki bulasın.

* Ârif olan kişinin belirtisi, Dost (Allah)'u aramaktan geri kalmamak ve onun dostluğuna doymamaktır.

* Âriflerin alâmeti üçtür: Gönlün fikriyle; bedeninin hizmetiyle; gözün gerçekleri görmekle meşgul bulunmasıdır.

* Dünyanın değeri; Ahiretin eseri; Cenab-ı Hakk'ın bedeli yoktur.

* İlim, üç şeyden ibarettir: Zikreden dil, şükreden gönül; sabreden beden.

* İlimsiz bir beden, susuz bir şehir.

* Dört şey azizdir. Fakirlerin yüküne tahammül eden zengin. Kanaat edip haline razı olan fakir. Yaptıklarının ayıbından korkan günahkar.

Günahlardan sakınan alim.

* İlimden fayda, işten afiyet, sözden nasihat gerek.

* Dünyayı isteyen kimse için, kazanç ve ticaretten; Ahireti isteyen için, hizmet ve taattan; Mevlâ'yı isteyenler için ise belâ ve mihnetten; ilim isteyen için de gurbet ve zahmetten başka çare yoktur.

* İlmî, kolaylık ve rahat içinde arayan, sıkıntı içinde kalır.

* Sıkıntılara sabreden, kolaylığa ve huzura kavuşur.

* Her şeyin en büyüğü iki şeydir: İlim ve hoşgörü.

* Söz hikmeti âlimlerin; ibadet hikmeti âbidlerin; didâr hikmeti de âriflerindir.

* Hikmet sahibi kişi, kendine karşı olana kızmaz, eziyet edene kin tutmaz.

* Bayezid'e: "Sen su üzerinde yürür, havada uçar mısın?" dediler de O şu cevabı verdi: "Çöp parçası da su üzerinde yürür; kuşlar da havada uçar. Büyücüler de bir gecede Kaaf'dan Kaaf'a giderler. Ama erlerin yapacağı iş: Allah-ü Teala'dan başka hiçbir şeye gönül bağlamamaktır."

* Cömertlik dört türlüdür: Mal ile cömertlik, zâhitlere; beden ile cömertlik, cihât edenlere; can ile cömertlik, gazilere; gönül cömertliği ise âriflere mahsustur.

Zâhitler mallarından vererek karşılığında "Ma'rifet" alırlar. Mücahidler, bedenlerini eriterek "Hidâyet"e kavuşurlar. Gaziler, canlarını fedâ ederek, "Sonsuz Hayat"a ererler. Ârifler, gönüllerini vererek "Hakk'ın sevgisi"ne ererler.

* Tevazudan daha iyi bir şey görmedim.

* Elde bulunana razı olun; başkasında bulunanı ise ummayın.

* İnsanın rızık, insandan kaçmaz. Başkasının rızıkını sana vermezler; öyle ise bedenini niçin üzmede, öldürmedesin?

* Tamahkâr yücelmez, kanaat eden alçalmaz. Hür olan kişi tamahla,

esir ve köle olur. Köle, kanaat ve sabırla hür olur.

* Mü'min kişi, inkârcı olmadığından dolayı; inkârcı ise münâfık olmadığı için şükretmesi gerekir. Çünkü münâfıklık, inkârcılıktan beterdir. Kur'anı Kerim'de: 'Şüphesiz yok ki münâfıklar, Cehennem'in en alt tabakasında dırlar' buyurulmuştur.

* Muhammed'e (S.A.V.) uyma o dur ki, O miraca gitti; sen de onun izinden gitmelisin.

* Ne mutlu o kimseye ki, gözü uyur da gönü uyumaz! Gönü uyuduğu halde gözü uyanık olanın vay haline.

* O şeyhe: "Allah seni cehenneme götürsün!" dedim. O da: "Keşke götürsen de cehennemim benim nurumdan ve benim nurumun da cehennemden ne hal alacağını görseydim!" dedi.

* Birisinin kapısında bir ağaç meydana geldi, büyüdü. Gerek ki ev sahibi, ağacın tamamını korusun ve böylece bütün dalları da onun olsun, gövdesi de. Ama eğer tek bir dalını korursa, ağacın gövdesi artık elden çıkar; o dalın kırılmasında tehlike vardır. Dal elden giderse kök de gider.

* Dini, iki şeyle korursunuz: Cömertliğinizle ve güzel ahlâkınızla.

Şems Zâviyesi

Konya'da Şerefüdin Camii'nin kuzeyinde bulunan Güllükbaşı semtinde Şems-i Tebrizî'nin adını taşıyan bir türbe vardır. Asırlardan beri bilinen, büyük bir coşku ile rağbet edilen ünlü bir ziyaret yeridir.

Bitişindeki zâviye, Konya'daki Mevlevî zâviyelerinin en güzeli ve en meşhurdur. Mescidi'nin devamı olan genişçe mekânda sema merasimleri icra edilirdi. Mevlâna'yı ziyarete gelen şeyhler ve tarikat ileri gelenleri önce "Şems Zâviyesi"ne inerler; Üç gün burada kaldıktan sonra Hazret-i Mevlâna'yı ziyarete giderlerdi.

Zâviye'nin etrafı, buraya gömülmeyi arzu ve vasiyet edenlerin kabirleriyle, büyük bir mezarlık halini almıştır. Etrafı duvarlarla çevrili olan bu mezarlığın, avlu kapısı, kuzey-batı tarafında idi.

Kapıdan avluya girilince bir şadırvanla karşılaşılırdı. Hayiroğlu Köyünden Nurullah-zade Hasan Ağa tarafından hizmete sunulan (1. Muharrem'ül-Haram.1343) tarihli şadırvan zamanla tamir edilmiştir.

Şadırvanın yanında, ağız sekizköşe bilezikli bir kuyu mevcuttu.

Buradan zâviyeye doğru ilerleyince bir sundurmanın altındaki iki kabir dikkati çeker. Türbenin kuzeyinde bulunan bu kabirlerden birisinin Mevlevî Sikkeli baş taşındaki kitâbesinden, Mevlevîliğin tanınmış şahsiyetlerinden Ahmed Dede'ye (Ö: 3 Safer 1289) ait olduğu anlaşılmaktadır. Diğer mezar taşı ise, zâviyede türbedarlık yapmış olan Osman Dede'ye aittir. Buraya yakın yerde türbedarların kaldığı kerpiçten yapılmış mütevazi bir bina vardı.

Bu tarihi mezarlık park ve bahçe haline getirilmiş olup, ihata duvarları, avlu kapısı, türbedar evi, şadırvan da maalesef kaldırılmıştır.

Zâviyenin mescidi ve bunun kuzey tarafta devamı olarak yer alan "Semâ-hane"si bulunmaktadır. Bu geniş mekân duvarlara ve ortadaki geniş kavisli kemere oturan damla örtülüdür.

Zâviyeye, doğu cephesinden girilir. Buradaki sütunlara dayandırılmış revak, yenilenilerek günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir. Revakın ortasında yer alan çift kanallı ahşap kapıdan önce zâviyenin semâhanesine geçilir.

Tam karşıda eyvan tarzında türbe bulunmaktadır. Sağdaki bölüm semahânenin devamı olup, üstünde ahşap sütunlara oturtulmuş bir mahfel bulunmaktadır. Buranın ahşap inşa ve süs malzemeleri; kalemişi ile bezelidir. Güneyde ise mescid yer almıştır.

Bu geniş mekân oniki pencereden ışık almaktadır.

Türbe taştan inşa edilmiştir. Doğusu açık eyvan tarzlı olup, üzeri piramidal (ehrâmi) bir külahla örtülüdür. Batısında altı-üstü dört, güneyinde de dört penceresi vardır.

Vakıfları

Yediyüz yılı aşkın tarihi içerisinde Şems Zâviyesi'nin mübrem ihtiyaçlarını karşılamak üzere, çeşitli vakıflar bağışlanmıştır. 881/1476

yılı resmi kayıtlarına göre zâviye mütevelliliğinin Mevlâna'nın evlâtlarından Ârif Çelebi'ye, ondan sonra da evladının evladına geçmesinin şart koşulduğu görülmektedir. Eski defterlerde de Ârif Çelebi'nin torunlarından Ahi Ali oğlu Mehmed Çelebi'nin mütevellilik yaptığı belirtilir. Emir İshak Bey de zâviyeye ilâve mekânlarının yanı sıra vakıflar kazandırmıştır. Niğde'deki Tikenli Köyü ve bu köydeki Marmara, Salur ve Karaağıl Çiftlikleri, Ağın Köyü; Konya'nın Çeltik Köyü, Lârende'deki Kuşdoğan Çiftliği, zâviyeye gelirler sağlayan vakıflardandır.

Şems-i Tebliği Zâviyesi'nin görevini yüzyıllar boyunca muntazam olarak yapması için bu kadar hayır ve hasenat yapan İshak Bey, zâviyenin kuzey doğusunda, mezarlığın ortasındaki tek kubbeli mütevazî türbesinde ebedi uykusundadır.

Sonuç olarak ifade edelim ki Şems, Mevlâna gökkubbesinde yer alan ilim ve irfan güneşidir. Nasıl ki güneş dünyaya ve dünyalılara hayat veriyor; gece ve gündüzün, kış ve yazın olmasında etkili oluyor; renklerin oluşmasını, görünümün berraklaşmasını sağlıyorsa, Şems-i Tebrizî de, bütün insanlığa ilim ve irfan öğretileri ile hayatîyet kazandırıyor. Yüksek mesajlarıyla, kötülüklerin, fenalıkların karşısında iyiliklerin, güzelliklerin oluşmasını; ahlâk ve fazilet özelliklerinin teşekkülünü; hayır ile şerrin fark edilebilmesini sağlıyor.

Bu bir Hak ve hakikat dâvetçiliğidir. Peygamber mesleğidir. Nebiler meşrebidir. Veliler mezhebidir. İnsanlara gerçekleri; yaratılışın sırrını; hayatın esrarını, tabiatın konularını anlatacak yüce insanlar her zaman olagelmıştır. Bundan sonra da olmaya ve gelmeye devam edeceklerdir.

Şems, gören gözler için vardır. Işınlarını algılayanlar için büyük hayat ve enerji kaynağıdır. Körler için Şems, hem yoktur, hem de hiçbir değere sahip değilmiş gibidir. İlâhî hakikatler, görenedir; Köre ne?

Şems'in ışığıyla uyanıp aydınlananlara; renk, güzellik ve kokular kazananlara; kin ve düşmanlık soğukluklarına karşı onunla ısınanlara ne mutlu...

İnsanlara iyiliği, güzelliği, saadet yollarını; aklın ötesini, fiziğin

maverâsını anlatıp, nasibi olanlara sezdirecek Şems ve Şems'ler, gören, ışığını alan, sıcaklığını duyanlar için her zaman, her yerde, çeşitli şekil ve suretlerde vardır. Nitekim ünlü âlim müfessir ve âriflerimizden İsmail Hakkı Bursevî, Allah'ın seçkin kullarını hiçbir yerde ve dönemde eksik olmayacağına; bütün meselenin ona âşına, yakın bulunabilmekte olduğuna işaretlerle, Hak ve hakikat arayıcılarına şu mısralarıyla bakınız nasıl ümit verir:

*"Olmasın şems-i asman mağrûr
Ne şemsler bulunur dünyade
Pürdür şems ile zemin-i vücud
Âşınaye görünüür; Ne yâde"*

Bursevî, Allah'ın rahmet, lütuf ve ihsanının bolluğundan hareketle, dünyanın hiçbir zaman mânevi önder, ledunniyata vâkıf rehberlerden mahrum kalmayacağına inanan tezahür olan bu terennümlerinde haklıdır.

Onlara göre galakside nice güneşler olduğu gibi, Hak ve hakikat güneşleri de çoktur. Işın alabilme açısı, pozisyon liyakat ve mazhariyetine erenler her varlıkla, her zaman ve her yerde güneşin cömertliklerinden istifade ederler. Bundan sonra da edeceklerdir. Cenab-ı Hak her kavmi ve topluluğu bunlardan biriyle muhakkak şerefendirip, aydınlatmıştır. Ama bizim için dünyamızın güneşi nasıl tek, en büyük ise, Mevlâna için de Şems tek ve en büyük mânâ güneşi olmuştur. Mevlâna da onun için bir müsenna şahsiyettir. İzdüşümdür. Onun aynası, onun nusha-i sânisidir. Birbirlerinin âdetâ mütemmimidirler. Tam ortadan kesilmiş elmanın iki şakı gibidirler. Onlar bir başkadırlar. Böyle birbirine uyabilen, yakışabilen iki yüce insanı bir daha görmek mümkün müdür? Onu Allah bilir.

Bu nâdiriyeti bu karşılıklı idrak muhtaçlığını ve muhataplığını; uyumu, anlaşmayı ve kaynaşmayı ünlü mütefekkirimiz Ferit Kam, bakınız ne kadar güzel dile getirir:

*Şems-i Tebrizî arar destine almuş meş'al
Gice-gündüz dolaşır pir-i felek dünyayı*

*Dide-i encâm ile ta' be-kayamet arase
Ne bulur bir daha Şems, ne de Mevlâna'yı.*

Ferit Kam da, bu güne kadar nice Hak dâvetçilerinin gelip geçtiği gibi bundan sonra da bulunacağına inanmaktadır; Ama, bir Şems-i Tebriz'nin, bir Mevlâna Celâleddin'in bir daha gelmeyeceği kanaatindedir. Çünkü onların bu ihya ve irşat görevlerini bambaşka bir tarz, tavır, metod ve bakış açısı ile ifâ, hattâ daha da ihyâ ettiklerine kanidir. Onun bu Şems ve Mevlâna'nın bir daha gelmeyeceğine dair görüşü, bu iki yüce şahsiyetin Allah ve Resulü katındaki fark ve üstünlüklerinden ileri gelmektedir. Onların makam ve mevkilerinin üstünlüklerine olan hayranlıktan kaynaklanmaktadır.

*Dil-zinde feyz-i Şems-i Tebrîz
Ney pâre-i hâme-i şeker-rîz
Bu resme koyup beyân-ı aşkı
Söyler bana dâstân-ı aşkı
(Şeyh Galib)*

Bizim için önemli olan, bu konuda bize düşen görev ise, Şems ve Mevlâna'nın eserlerine ve hatıralarına sahip çıkmaktır. Onların yüce mesajlarına kulak vererek, hayatımızı düzene koymaktır. Şu imtihan dünyasında başarıya ulaşmaktır. Yunus'un dediği gibi şu dünya köprüsünü hoşça geçmektir. Her zaman hak ve hakikatten yana olmak; iyiyi güzeli doğruyu tutmaktır. Her zaman bilgiye kucak açmak ve daima ileriye doğru koşmaktır.

Mevlâmızın ve Penahımız'ın bizden istedikleri bu değil mi?

Şems'in de, Mevlâna'nın da bizden bekledikleri bu değil midir...

Kaynaklar

DEVLETŞAH: Devletşah Tezkirezi (Tezkire-i Devletşah), (Tezküretü's-Şuarâ); Çev.: Prof. Necati Lugal, Tercüman 1001 Temel Eser, No: 111-114, (I-IV), İstanbul, 1977.

EFLÂKÎ, Ahmed; Âriflerin Menkıbelerinin, (I-II), Çev.: Tahsin Yazıcı, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1973.

EROL, Dr. Erdoğan: Mevlâna'nın Hayatı, Eserleri ve Mevlâna Müzesi; Altınarı Ofset Ltd. Şti., Konya, 2004.

ETİK, Ârif: Şems ve Mevlâna; Sebat Ofset Matbaası, Konya (1982)

FURUZANFER, Prof. B.: Mevlâna Celâleddin; Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1990.

GÖLPINARLI, Abdülbâkî: Mevlâna Celâleddin; İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1959.

LOKMAN DEDE: Menâkıb-ı Mevlâna; Konya Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesi, No. 2158.

MEVLÂNA: Mesnevî; Çev.: Veled İzbudak, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1960.

MEVLÂNA: Mevlâna'nın Yedi Öğüdü; Çev. M. Hulûsi, Düzelten: Ahmet Remzi Akyürek; Yayın: M.F.Nâfiz Uzluk, Bozkurt Basımevi, İstanbul, 1937.

SAHÎH AHMED DEDE: Mevlevîlerin Tarihi (Mecmuatüt-Tevârihi'l-Mevlevîyye), Haz.: Doç. Dr. Cem Zorlu, İnsan Yayınları, Kurtiş Matbaacılık, İstanbul, 2003.

SİPEHSÂLAR, Feridun bin Ahmed: Mevlâna'nın Etrafindakiler, (Risale); Çev.: Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser: 103, İstanbul, 1977.

ŞEMS-İ TEBRİZİ: Konuşmalar (Makalât); (I, II), Çev.: M. Nuri Gençosmanoğlu, Hürriyet Yayınları, 81, Dizerkonca Matbaası, İstanbul, 1974-1975.